

Durum Deęerlendirmesi

Körfez'de Değişen Dengeler ve Suudi Arabistan'ın Eksen Arayışı

Mayıs 2023 | 17

Esra Çavuşoęlu

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعیة دراسات الشرق الأوسط و أفریقیا

www.ordaf.org

10 Mart 2023 tarihi, Basra Körfezi özelinde Ortadoğu siyaseti için tarihi bir gelişmeye tanıklık etti. Çin'in arabuluculuğuyla Pekin şehrinde bir araya gelen İran ve Suudi Arabistan yetkilileri anlaşarak 7 senedir durdurulmuş olan diplomatik ilişkilerin yeniden başlatılması yolunda önemli bir adım attılar. Bu yumuşamanın sonrasında iki ülke dışişleri bakanlarının Nisan ayında yine Pekin'de görüşmesi ve Mayıs ayında karşılıklı büyükelçilerin atanmasıyla normalleşme süreci resmen başlamış oldu. Bu gelişme son on yılda Arap Baharına yönelik yürütülen karşı devrim sürecinde ABD liderliğinde dizayn edilmiş olan bölgesel güvenlik haritasının değişmesi yolunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreç içinde bölge, İran ve Suudi Arabistan rekabeti çerçevesinde Yemen Savaşı başta olmak üzere vekalet savaşlarına sahne olmuştur.

Bu önemli gelişme çerçevesinde üzerinde durulması gereken iki önemli husus dikkat çekmektedir: Bunlardan birincisi, İran ve Suudi Arabistan arasında arabuluculuk rolü üstlenerek müzakere sürecini başarı ile sonuçlandırmış olmasının Çin'in bölgesel siyasi ve güvenlik mimarisinde ABD'nin yerini alma yolunda etkin bir güç olarak ortaya çıkıp çıkmadığı meselesidir. İkinci husus ise, ABD'nin bölgedeki önemli müttefiki olan Suudi Arabistan'ın Washington eksenli bir dış politika yaklaşımından artık uzaklaşmaya başladığını göstermiş olmasıdır. Bu yazıda, söz konusu değişimin bir eksen kayması olarak mı yoksa bölgesel aktörlerin, artık daha bağımsız bir politika arayışları şeklinde mi değerlendirilmesi gerektiği tartışılacaktır.

Körfez Siyasetinde Çin'in Yükselişi

Küresel düzeyde yükselen bir güç haline gelen ve ABD'nin başat rakibi konumunda olan Çin'in Basra Körfezi ülkeleri ile yakınlaşması özellikle "Kuşak Yol Projesi" kapsamında son on yılda önemli bir ivme kazanmıştır. Çin'in Asya jeopolitiğini aşan bir düzeyde, Güney Amerika'dan Afrika'ya ve Ortadoğu'ya uzanan pro-aktif politikaları, askeri alanda olmasa da ekonomi, enerji ve siber teknoloji gibi oldukça stratejik alanlarda önemli yatırımları ile dikkat çekmiştir. Bu yükselişin getirdiği siyasi ağırlığın Amerikan hegemonyasını tehdit eder hale gelmesi Çin'in Körfez ülkelerine olan ilgisini beraberinde getirdiği gibi Körfez ülkelerinin de Çin'e olan ilgisini artırmıştır. Bu çerçevede Körfez ülkeleri ile ticari ilişkileri hızla geliştiren Çin, 2019'da Körfez'deki en büyük dış yatırımcı konumuna yükselmiştir.

Başlarda Körfez'le olan ilişkilerinde ABD'nin tepkisini çekmemek üzere daha temkinli bir yaklaşım takip etmiş olan Çin, bu stratejisi ile temkinli ejderha (wary dragon) olarak tanımlanmıştı (Acar, 2022: 71). Ama bu temkinli siyasete rağmen bölgeyle ilişkiler sistemli biçimde artırılmıştır. Örneğin İran ile Mart 2021'de 25 yıllık Stratejik İşbirliği Anlaşması imzalayan Çin, var olan ittifakını derinleştirerek uzun vadede garanti altına almıştır. Diğer taraftan Çin lideri Xi Jinping'in 2016'da ilk Suudi Arabistan ziyareti ile ivmelenen ikili ilişkiler günümüze kadar artarak sürmüştür.

Son birkaç yıl içinde, Joe Biden yönetiminde ABD'nin Ortadoğu'daki etkisinin düşüş eğilimine geçtiği bir bağlamda, Çin'in Körfez'e yönelik siyaseti, artık "temkinli" bir yaklaşımdan bölgesel siyasette "etkin" bir yaklaşıma geçildiğini göstermektedir. Aralık 2022'de gerçekleştirilen ilk Körfez İşbirliği Konseyi-Çin Zirvesi, ikili ilişkilerinin derinleşmesi ve Körfez siyasetinde Çin etkisinin artmasında önemli bir aşama olmuştur. Nihayetinde,

Tahran ile Riyad arasında yaptığı başarılı arabuluculuk girişimi ile attığı somut adımları taçlandırması, bölge siyasetini on yıllardır şekillendirmiş olan ABD hegemonyasına karşı Çin'in önemli bir meydan okuması olarak değerlendirilebilir.

Nitekim ABD yetkilileri, İran-Suudi Anlaşmasından duyduğu rahatsızlığı ortaya koyan kuşku bir yaklaşım sergilemiştir. İran-Suudi normalleşmesi, İsrail güvenliği ve çıkarları ekseninde kurgulanan bölgesel statükonun tehdit altında kalması olarak yorumlanmıştır. İran'ın Suudi Arabistan ve BAE gibi bölgesel müttefikler tarafından çevrenmesine dayalı olarak kurgulanmış olan ABD statükosunun darbe alması ve Çin'in Körfez'de siyasi etkisinin artması Batıda endişe ile karşılanmıştır.

Çin'in ABD ye yönelik temkinli dış politikasından vazgeçtiğine dair bir diğer gelişme de Pekin yönetiminin Rusya lideri Vladimir Putin'e verdiği açık destek olmuştur. Ukrayna Savaşı'nın başlaması itibari ile ABD liderliğindeki Rusya karşıtı kampanyalara karşı tarafsız ve sessiz bir politika takip etmiş olan Xi Jinping yönetimi, Mart 2023'te Moskova'ya resmi ziyaret yaparak, Rusya'nın yanında yer aldığını fiili olarak göstermiştir.

Suudi Politikalarında Değişim

Muhammed bin Selman'ın (MbZ) daha 2017'de kuzeni Muhammed bin Nayif'in yerine veliht prens ilan edilmesinden önce ABD'ye giderek özellikle İran ve Filistin-İsrail meselesi gibi hayati konularda ABD politikalarına bağlılığını göstermesi hafızalarda yerini korumaktadır. Donald Trump döneminde ABD-Suud ittifakı belki de tarihindeki en zirve noktaya ulaşırken, Riyad ile Tahran ilişkileri en kötü dönemine girmişti. Bu nedenle MbZ'nin ABD'ye rağmen Çin'le yakınlaşması ve İran'la anlaşması, Batı politikalarından sıyrılma yönünde şaşırtıcı bir gösterge olmuştur.

İran ve Suudi Arabistan iki önemli bölgesel güç olarak tarihsel olarak rekabet içinde olmuşlar ve her iki ülke kendi ideolojik ve mezhepsel nüfuz alanları içinde bölgesel güç arayışı içine girmişlerdir. Bununla birlikte, Suudi Arabistan bu süreçte ABD'nin baskılarına rağmen İran'a yönelik doğrudan bir çatışma içine girmekten kaçınmıştı (Gause, 2014:13). Obama yönetiminin girişimiyle 2015'te İran Nükleer Anlaşmasının (JCPOA) gerçekleştirmesine ilk tepki Suudi Arabistan ve İsrail'den gelmişti. Riyad, 2015'te Yemen'de İran etkisini önlemek üzere başlatılan koalisyona liderlik yapmış ve 2016'da Suudi Arabistan'da bulunan Şii din adamı Nimr El-Nimr'in idam edilmesi iki ülke arasında iplerin kopması ve diplomatik ilişkilerin sonlandırılması ile sonuçlanmıştı. MbS'nin 2017'de verdiği bir röportajda "İran'ın ana hedefi olduğumuzu biliyoruz, Suudi Arabistan'da bir savaş çıkmasını beklemeyeceğiz bu yüzden savaşın Suudi Arabistan'da değil İran'da gerçekleşmesi için çalışacağız" ifadeleri ile İran'ı tehdit etmesi gerginliği tırmandırmıştı (The Guardian, 2017).

2017'de Suudi Arabistan ile BAE liderliğinde başlatılan ve 3.5 yıl süren Katar ambargosunun gerekçelerinden biri de Katar'ın İran'la ilişkilerini sürdürmesi idi. BAE ve Bahreyn'in İsrail'le diplomatik ilişkilerini başlatan İbrahim Anlaşmaları da bu çerçevede yürütülen bir gelişme olmuştu. Akabinde BAE, 1990'lardan beri İsrail'le örtülü olarak sürdürmekte olduğu güvenlik işbirliğini normalleşme sonrasında daha ileri boyuta taşıyarak kendi sınırlarında İsrail ile ortak hava savunma sistemi ve ortak savaş gemisi projesi başlat-

mıştır (Bahgat, 2022). Bu ortak askeri projeler İran'ın çevrelenmesi hedefine yönelik atılan önemli bir adım olmuştur.

Suudi Arabistan'ın bölgesel politikalarda İran'la normalleşmesi aslında ABD yönetimini Joe Biden'ın devralmasıyla başlayan süreçte ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Biden yönetimi, Trump dönemi politikalarından iki önemli noktada ayrılan bir retorik ortaya koymuştur. Bunlardan birincisi MbS'yi Kaşıkçı davası ve Yemen Savaşı sebebiyle karşı karşıya kalmış olduğu uluslararası baskı ve eleştiriye karşı korumaktan vaz geçmesi olmuştur. İkinci değişim ise Trump döneminde lağvedilmiş olan İran Nükleer Anlaşması'nın tekrar hayata geçirilmesi için müzakerelerin başlatılması politikasıdır.

ABD-İsrail politikaları ekseninde oluşturulan bölgesel çatışma ve siyasi gerginliğin sürdürülebilir olmadığını idrak eden Suudi Arabistan, 5 Haziran 2021'de yapılan 41. Körfez İşbirliği Konseyi Zirvesi'ne Katar'ı davet ederek Katar'a uyguladıkları ambargoyu sona erdirmiştir. Bununla da kalmayıp Türkiye gibi siyasi çekişme yaşadığı bölgesel bir güçle ilişkileri onarmaları gerektiğini görerek söylem ve yaklaşımlarını değiştirme yoluna girmişlerdir.

Bu süreçte, Suudi Arabistan ve BAE, tamamen ABD politikaları eksenli olan dış politika çizgisinden uzaklaşmaya başlarken Rusya ve Çin gibi Batı dışı aktörlerle ilişkilerini geliştirme arayışına hız vermiştir. Bu doğrultuda, 2019'dan buyana Körfez güvenliğinde etkinlik kazanmak için girişimlerde bulunmakta olan Rusya ile başlanmıştır. Rusya-Ukrayna Savaşı'nda tarafsız bir tutum benimseyen Riyad yönetimi, Batının Rusya karşıtı kampanya ve yaptırımlarına dâhil olmamıştır. Bununda ötesine geçerek Suudi Arabistan 2022'de OPEC'de petrol üretiminin kısılması kararının alınmasına öncülük ederek savaş ve yaptırımlar altında büyük bir ekonomik bunalım içinde olan Rusya'nın çıkarları lehine petrol fiyatlarının yükselişini sağlamıştır.

Diğer taraftan yukarıda değinildiği gibi küresel ve bölgesel siyasette yükselen güç olan Çin'le işbirliği geliştirme konusunda dikkate değer bir istek ortaya koyan Suudi Arabistan'ın 2023'te Şanghay İşbirliği Örgütü'nde (SCO) diyalog ortaklığı statüsü kazanması (Ebrahim, 2023) Çin liderliğindeki Asya güvenlik ve ekonomik bloğuna doğru önemli bir hamle olmuştur.

Çin'in öncülüğünde gerçekleştirilen Suudi Arabistan-İran anlaşmasını müteakiben, Suriye'nin 2011'den beri üyeliği askıya alınmış olan Arap Birliği Örgütü'ne tekrar alınması ve 19 Mayıs'ta Cidde'de yapılan zirveye davet edilmesi Suudi Arabistan politikalarında bu minvalde gerçekleşen önemli değişimin göstergelerinden biri olmuştur. Aynı zamanda Körfez merkezli Ortadoğu siyasi haritasının ABD politikalarının tahakkümünden bağımsız olarak yeniden şekillenmekte olduğuna dikkat çekmektedir.

Sonuç

Bütün bu gelişmeler Körfez bölgesindeki jeopolitiğin değişen eksenine dikkat çekmektedir. Gerçekleşen bu önemli kaymanın temelinde Amerikan politikaları doğrultusunda dizayn edilen bölgesel güvenlik ve siyaset mimarisinin bölge ülkelerinin çıkarlarına hizmet etmediği, bilakis onların çıkarları pahasına geliştirildiğinin açıkça ortaya çıkması yatmak-

tadır. Suudi istihbaratının eski şefi Prens Turki Al-Faysal'ın "Ne ABD ne de Avrupa iki taraf arasında dürüst bir arabulucu olamazlardı. Çin, bunun gerçekleşmesinde mantıklı bir ortaktı" ifadesi Suudi Arabistan'ın İran'la ilişkileri normalleştirme motivasyonunu ve kararlılığını göstermektedir (Middle East Monitor, 2023). İran'la sürdürdüğü siyasi mücadele ve vekâlet savaşları Körfez ülkelerine ne siyasi nede askeri bir kazanç sağlamamış bilakis önemli siyasi ve ekonomik kayıplar vermesine sebep olmuştur. Bölgesel güvenlik ve istikrarsızlığın merkezi meselesi olan İran-Suudi gerginliği, temelde Arapların çıkar ve hedefleri doğrultusunda değil İsrail güvenliği ve çıkarları ekseninde belirlenen Amerikan politikaları doğrultusunda oluşturulup manipüle edilmiştir.

Bu önemli değişime rağmen bölgesel siyaset ve güvenlik sisteminde ABD etkisinin ve varlığının sona erdiğini iddia etmek rasyonel bir yaklaşımdan uzak olacaktır. ABD bugün halen Körfez ülkelerinin başat güvenlik sağlayıcısı durumundadır ve Körfez'deki çok sayıda Amerikan askeri varlığı İran'ı çevreleme misyonunu sürdürmektedir. Askeri bir güç olmaktan uzak olan Çin, Körfez'de etkisini artırmasına rağmen güvenlik alanında ABD'nin yerini alabilme potansiyeline sahip değildir.

Bu durum, Körfez ülkelerinin ABD ile olan derin güvenlik ittifakını sürdürmeye devam ederken diğer taraftan dış politikada ABD'den bağımsız bir ajanda takip edebilme kapasitelerini geliştirerek Çin ve Rusya gibi alternatif küresel güçlerle kendi çıkarları doğrultusunda ittifaklarını sürdürebileceklerine işaret etmektedir. Suudi-İran ilişkilerinin normalleşmesi, bunu tehdit olarak algılayan bazı güçlerin müdahale veya manipülasyonu ile sekteye uğramadığı takdirde uzun vadede bölgesel gerilimin düşmesi ve istikrarın sağlanması konusunda umut vadetmektedir.

Kaynaklar

Acar, N. (2022). b "Basra Körfezi Güvenlik Mimarisinde Çin Faktörü," Zeynep Özden Oktav, Necmettin Acar (eds) Basra Körfezi Güvenliğinin Yeni Dinamikleri, İstanbul: Orion, 2022, 48-75.

Bahgat, G. "Israel's New Iran Strategy Complicates Regional Security," Middle East Institute, June 27, 2022, <https://www.mei.edu/publications/israels-new-iran-strategy-complicates-regional-security>.

Ebrahim, N. (2023). "China and Saudi Arabia are Getting Closer. Should the West Be Worried?" CNN, March 31, <https://edition.cnn.com/2023/03/31/middleeast/saudi-china-get-closer-mime-intl/index.html>.

Gause, F. G. III (2014). Beyond Sectarianism: New Middle East Cold War, Brookings Doha Center Analysis Paper, no 11, July.

Middle East Monitor, (2023). "US not an Honest Broker in Saudi, Iran Talks," 15 March, <https://www.middleeastmonitor.com/20230315-us-not-an-honest-broker-in-saudi-iran-talks/>

"UAE, Israel unveil joint naval vessel as military ties grow", France 24, 20.02.2023, <https://www.france24.com/en/live-news/20230220-uae-israel-unveil-joint-naval-vessel-as-military-ties-grow>.

Yazar Hakkında

Esra Çevuşođlu

Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları enstitüsünde doktorasını tamamlamış ve aynı enstitüde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Esra Çavuşoğlu özellikle özellikle Körfez ve Ortadoğu alanında çalışmalarını yürütmektedir. Ortadoğu siyasi tarihi, Ortadoğu ekonomi jeopolitiği, ve Ortadoğu'da neo-kolonyal ilişkiler çalışma alanlarını oluşturmaktadır.

Association of Researchers
On the Middle East and Africa

جمعية دراسات الشرق الأوسط و أفريقيا

www.ordaf.org